

УДК 930.85(477.74):791.43“1907/1925”

Г. І. Лізавенко

ЗАРОДЖЕННЯ КІНЕМАТОГРАФУ В ОДЕСІ

Стаття присвячена розвитку кінематографу в Одесі на початку ХХ століття. Висвітлено діяльність відомого механіка та винахідника Новоросійського університету Й. А. Тимченка, який створив перший кіноапарат. Охарактеризовано перші кінематографічні підприємства О. Дранкова, О. Ханжонкова, Д. Харитонова, О. Борисова, М. Гросмана. Відображено діяльність акторів німого кіно В. Холодної, П. Чардиніна, І. Мозжухіна, О. Руніча, В. Полонського та першого мультиплікатора України В. Старевича на одеській кіностудії.

Ключові слова: німий кінематограф, кінематографічні студії, Одеса, мультиплікаційні фільми, кінематографісти, актори.

Кінематограф пройшов довгий та тернистий шлях свого розвитку і саме на початку ХХ століття цей процес активізувався. Люди віддавна намагалися зобразити рухомі картини. Починаючи з наскальних малюнків, рухомих тіней ми можемо прослідкувати за розвитком ідеї кіно. Через багато століть, у ХІХ столітті, винахідники та естрадні артисти спільними зусиллями створили індустрію рухомих картинок з різноманітними трюками та спецефектами. Спочатку були створені мультиплікаційні фільми, потім з'явилися фотографічні знімки. Через деякий час зародилась ціла індустрія кіно, яка подарувала нам спочатку відомих зірок німого кіно, а потім почали з'являтися нові кумири на звуковій арені. Саме зародження цього виду мистецтва в Одесі ми досліджуємо в даній статті. Початковий етап розвитку кіномистецтва в Одесі є досить різноманітним, саме на теренах міста творили люди, які володіли кипучою енергією та жагою до знань, що дало їм можливість перетворити просте захоплення “рухомими картинками” в цілу індустрію.

Метою поданої наукової розвідки є дослідження процесу зародження та еволюції кіностудій та кіно підприємств, які діяли в Одесі впродовж 1907-1919 рр. У статті використано спогади першого кінопідприємця О. Ханжонкова, який описує зародження кіномистецтва. Також певний інтерес становлять спогади Л. Н. Толстого, який брав побічну участь у створенні кіно. За радянських часів вийшло чимало праць, що стосуються історії кіно в радянській Україні [1; 2; 3], де кіномистецька справа подавалась заідеологізованою. Після здобуття Україною незалежності, ми зустрічаємо праці, які стосуються не лише розвитку кіно в Україні в цілому, але й в Одесі зокрема [4; 5].

Поява кінематографу це справа не одного дня, а десятиліть. Саме з цим процесом пов'язана діяльність відомого механіка та винахідника Новоросійського університету Й. А. Тимченка. Він створив так званий “равликовий механізм”, який не рвав плівку, що допомогло створювати з неї стрічки для перегляду фільмів. Саме він, випередивши братів Люм'єрів на три роки, у 1893 році презентував свою першу стрічку на науковому з'їзді. Але кіноапарат Й. А. Тимченка не був запатентований і першість в кінематографі офіційно затвердилась за французами, які стверджували, що винайшли кіно за одну ніч. Починаючи з 1896 року, після першого загального показу кіно, починається зародження так званого “бродячого кінематографу”.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття цей вид кінематографу охопив усю територію Одеси. У своєму “вिकористанні” він був не вибагливим і простим, що давало можливість збагатитись багатьом підприємцям, які прагнули легкої наживи. Головна особливість тогочасного мандрючого кіно полягала в тому, що воно приносило в маси нову інформацію і давало їм можливість ще більше “поринути у мрії”. “Бродяче” кіно дало поштовх до розвитку попиту на продукцію кінопромисловості і кіномистецтва. Багато кого цей вид кіномистецтва приваблював ще й через те, що це був спосіб легкої наживи. З часом починає розвиватись ціла система закладів стаціонарного кінематографу в Одесі. Цей вид досить довго співіснував з так званим “балаганним” кінематографом, але не дивлячись на те він уже зробив значний крок вперед. Відкривались більш зручні для глядачів нові кінозали, з підвищеним рівнем системи пожежної безпеки. При цьому покращувалась якість стрічок, будувалась своя, відмінна від інших розважальних галузей, система організації їхніх показів. У цей період кінематограф використовують не тільки для задоволення інтересу в глядача, а й в просвітницьких цілях. Кіномитці переходять до наступного етапу – створення власних кіностудій.

Одразу після виникнення кінематограф привернув до себе увагу багатьох підприємців авантюристичного типу перспективою швидкого збагачення. Починається відкриття кінематографічних майстерень в багатьох містах. Перші спроби організації кіно пов'язані з ім'ям Олександра Дранкова [6, с. 15]. Його постать в історії розвитку кінематографу досить суперечлива. Він відзначився тим, що створив перший ігровий фільм, був кінолітописцем ХХ століття і разом з тим, йому належала слава майстра сумнівних сенсацій, зриву постановок фільмів та ін. Точних відомостей про місце народження О. Дранкова (при народженні Абрам Дранков) невідомо. Юнацькі роки він провів в Феодосії та Севастополі, де намагався самостійно опанувати французьку та англійську мови [7]. На початку 1907 року він відправився до Франції, де вивчав методику та технологію на місцевих кіностудіях.

Восени 1907 року О. Дранков повернувся до Петербурга і сповістив про відкриття першої в Росії кінематографічної студії при театрі “Модерн”. Він виступив не лише в ролі власника кінематографічної студії, але й сам організовував зйомки фільмів і брав участь у них як кінооператор. Заручившись підтримкою високих покровителів, О. Дранков розвивав бурхливий діяльність і за короткий час випустив на екрани десятки кінохронік, кілька екранізацій п'єс та інсценізацій літературних творів. Він перший зняв на плівку Лева Толстого [8, с. 29], про що письменник згадував у своїх щоденниках: “Софья Андреевна непременно хотела, чтобы Дранков снимал ее со мною вместе” [9].

Поява кінокартин російського виробництва знаменувала собою початок нового етапу в розвитку вітчизняної кінематографії. Якщо іноземні картини, призначені для Росії, здебільшого відзначалися абстрактністю і не мали нічого спільного з російською дійсністю, то перші російські картини, побудовані, головним чином, на сюжетах літературних творів, п'єс, опер і народних пісень, привертала увагу глядача популярністю джерел, що їх вони ілюстрували. З часом кінокартини О. Дранкова почали відзначатися масовістю, але не якістю. Тоді він почав шукати собі компаньйона, таким став один з тодішніх популярних кіновиробників – фірма “О. О. Ханжонков”.

Олександр Ханжонков народився в Україні, в селищі Ханжонково Донецької області. Почавши свою діяльність з дрібних комісійних операцій, О. Ханжонков досягнув успіху на кінематографічному поприщі. На відміну від інших кіновиробників О. Ханжонков ставився до створення фільмів серйозно і сумлінно, виявляючи при цьому розуміння великої освітньої ролі кінематографа. Для екранізації він обирав переважно літературні сюжети і п'єси, старанно уникаючи вульгарності. У 1907 році він почав знімати свою першу картину “Палочкин и Галочкин”, яка так і не була завершеною. Протягом 1907-1908 рр. розпочалася його співпраця з О.Дранковим, яка була досить плідною. Спільно вони випустили численні інсценівки, серед яких виділялися сцени з “Бориса Годунова”, за мотивами однойменного твору О. Пушкіна, “Пісня про купця Калашникова”, за мотивами історичної поеми в народному стилі, написаної М.Лермонтовим, “Влада темряви” за п'єсою Л. Толстого, “Хірургія” за оповіданням П. Чехова та ін. [10, с. 45]. З художнього боку всі ці картини були далеко не досконалими і в кращому разі вони являли собою живі ілюстрації епізодів або сцен твору. Нерідко літературна основа перекручувалась до невпізнання. Постановка здійснювалась російськими режисерами і виконання ролей доручали російським акторам. Це були перші спроби створити картини, які будуть розраховані на масового глядача.

О. Ханжонков один з перших хто за допомогою найкращих російських спеціалістів організував спеціальний Науковий відділ при своєму підприємстві “Торговий дім О. Ханжонков і К”, який випускав фільми, які стосувалися етнології, сільського господарства, географії, зоології, ботаніки й медицини. На його кіностудії працювали талановиті та віддані своїй справі люди. Так, наприклад, на кіностудії О. Ханжонкова почав свою діяльність Владислав Старевич, він відзначився як перший мультиплікатор. Саме він з разом з О. Ханжонковим зняв перший у світі мультфільм за допомогою техніки об'ємної анімації – “Прекрасная Люканида или война усачей с рогачами” [11, с. 34]. Це був перший мультфільм В. Старевича – перший мультфільм в Одесі, і перший в Україні. У найдраматичніших і найзворушливіших сценах глядачі не плакали, а сміялись над тим, як оператор чітко передав образи та поведінку людей, яку “виконували” жуки [12, с. 13-15].

Владислав Старевич, був людиною різносторонньою. З молодих років він захоплювався фотографією, малював карикатури. У мультиплікацію він прийшов випадково, після того як О. Ханжонков запросив його працювати на своїй фабриці [13, с. 20]. В. Старевич вирішив зробити документальний фільм “Війна жуків-рогачів”, але кожного разу коли він брав жуків і направляв на них світло вони завмирили і не рухалися. Проте, як тільки світло забирали, “актори” починали свій бій. Тоді в нього зародилася думка про те, що можна “оживити” жуків змінюючи положення лапок. Він прикріпив до них тоненькі дротики воском і жук починав рухатись так як потрібно. На зйомках “ляльковод” рухав своїх героїв від одного етапу до іншого, поділяючи дію на ряд складових, 16 рухів в секунду, що відповідало 16-ти кадрам кіноплівки, роблячи зйомку кожної фази [14, с. 15].

Пристаючи до зйомок своєї першої ігрової картини В. Старевич робив ляльки схожі на справжніх жуків, використовуючи при цьому свої знання з біології. Його жуки в фільмі “Прекрасна Люканида...” були так схожі на справжніх, що глядачі дивувалися тому, як же вдалося так надресирувати жуків [15, с. 33]. Лялькові персонажі В. Старевича вражають артистизмом, тонким художнім смаком, а техніка їхнього руху дивує точністю. Він створив новий вид мистецтва – об'ємну мультиплікацію [16, с. 25].

У своєму наступному фільмі “Помста кінематографічного оператора”, в якому також діяли комахи, В. Старевич робить пародію в стилі популярного тоді жанру кінофарс [17, с. 17]. У 1915 році В. Старевич залишає фірму О. Ханжонкова, емігрує за кордон, де й помирає, проживши довге захоплююче життя [18, с. 12-13]. У перших картинах О. Ханжонкова почав зніматися актор Московського Народного театру, пізніше – відомий режисер української радянської кінематографії П. Чардинін. Ним були виконані головні ролі в картинах “Пісня про купця Калашникова”, “Срмак Тимофійович”, “Влада темряви” та ін. Слід відзначити, що пізніше у О. Ханжонкова працювали майже усі відомі актори дореволюційної кінематографії: І. Мозжухін, В. Полонський, Н. Радін, О. Рунич, О. Фреліх, А. Бек - Назаров, І. Перестіані, В.Холодна, В. Папазян, В. Стрижевський, Л. Корнєєва, З. Баранцевич та ін. Загалом кінофабрика О. Ханжонкова (логотипом якої був міфологічний кінь Пегас) випускала за рік близько 70 фільмів. Відкривалися його фабрики в різних містах, зокрема в Одесі, Катеринославі, Варшаві, Ризі [19, с. 15].

Проте з часом у О. Ханжонкова з'явилися серйозні проблеми зі станом здоров'я. Одного разу він провалився під лід, здавалось, що все обійшлося, але з часом почалися болі в суглобах і він був вимушений пересісти в інвалідний візок. З того часу кіновиробництвом почала займатися його дружина – Антоніна Миколаївна. У 1915 році вона зняла свій перший фільм “Ошибка сердца”, а в 1916 році – “Огненный дьявол” та “Набат”. Кіностудія все ж, почала втрачати свої позиції. Поступово його почали залишати актори, з'явилися нові конкуренти, а сам О. Ханжонков відправився спочатку на лікування в Ялту, а потім за кордон. Там він працював на різних кінофабриках, у різних містах, аж до 1923 року, коли його знову запросили на Батьківщину. Помер Олександр Олексійович Ханжонков у кінці вересня 1945 року.

Ще одним визначним кінематографістом, який працював в Одесі, був Дмитро Харитонов – харківський купець, який відкрив свій перший кінотеатр “Аполло” в 1907 році [20, с. 58]. Через два роки його підприємство включало в себе не тільки кінотеатри, а й кінопрокатну контору з філіалами в Одесі, Києві, Ростові-на-Дону і Петербурзі. Починаючи з 1909 року він також фінансував зйомки власних фільмів, а в

1915-1916 роках видавав журнал, який був присвячений кінематографу "Южанин" у Харкові. У 1916 році він переїхав до Москви, де побудував власну кіностудію, на якій почали працювати передові кінематографісти: П. Чардинін, В. Висковський, Ч. Сабінський, В. Холодна, В. Максимов, В. Полонський та ін. [21, с. 16]. У 1917 році Д. Харитонов почав будувати на французькому бульварі "фабрику кінематографічних картин". У одного з місцевих багатіїв він купив дачу, на Французькому (Пролетарському) бульварі, 33. Там за короткий термін виріс великий та просторий павільйон, з скляними стінами та заокругленим скляним дахом. Уже в кінці серпня 1918 року в місцевих газетах повідомлялось: "В течение лета энергично проводит съемки представитель фабрики Харитонова во главе с реж. П. И. Чардыниным, В. Холодной и О. И. Руничем".

На той час в Одесі працювали також кінофабрики "Борисова і К" М. Нікітіна, "Мирзрах" і М. Гросмана. Театральний підприємець А. І. Сибіряков об'єднується разом з декількома великими одеськими підприємцями і організовує солідне кінематографічне підприємство. Одеса стає центром кінематографічної діяльності.

У рекламі розміщеній в одній з газет за січень 1919 року писалося: "Д. И. Харитонов. Фабрика кинематографических картин. Москва, Лесная, собств. дом. Главная контора – Тверская, собств. дом, № 52. Отделение фабрики: Одесса, Французский бульвар, собств. дом, № 33...". Одночасно з'явилося повідомлення: "Фабрикой Харитонова в настоящее время в Александровском парке отстраивается павильон для съемок" [22, с. 59]. Це був ще один павільйон у громадському місці.

Багато сучасників Д. Харитонова звинувачували його в підприємницькому непрофесіоналізмі людини, яка швидко розбагатіла, що з такою масою знаменитостей кожен зможе зняти сенсацію. Підтвердженням цього стали фільми "У камина" і "Позабудь про камин, в нем погасли огни", які вийшли в 1917 році за участі Віри Холодної і її постійних партнерів Вітольда Полонського і Володимира Максимова. Не дивлячись на те, що Д. Харитонов зібрав когорту зіркових акторів на своїй кіностудії завдяки великим гонорарам, саме вони забезпечили Д. Харитонову провідну роль в кінопідприємстві Росії. Одна з них – Віра Холодна була особливою постаттю не лише в плані акторської майстерності, яка залишила помітний слід у культурному житті Одеси. 15 червня 1918 року до міста приїхали "королі екрану" В. Холодна, О. Руніч, В. Максимов, В. Полонський та головний режисер П. Чардинін. Про цю подію писали в місцевому журналі "Фігаро": "Любопытное явление наблюдается на центральных улицах Одессы. За изящной молодой женщиной бегают подростки, озираются и оглядывают ее с ног до головы и взрослые. То идет королева экрана Вера Холодная". Також про неї та любов до неї поета О. Вертинського писав кореспондент, того ж журналу Ю. Олеша у своїй статті "Поет і Королева": "Я не знаю кем она была прежде. Говорят, актрисой маленького театратора – опереточной что ли. Небольшого роста, тонкая, смуглая, с большими, слегка оттененными глазами и капризным ртом. Маленькая, никому неизвестная актриса. И случилось так, что ее узнали все, во всех уголках России. Вера Холодная – королева призрачного и великолепного трона. Королева экрана" [23]. Ці слова були написані за півроку до того, як В. Холодна пішла з життя.

В Одесі вона зупинилася спочатку в готелі "Бристоль", але через те, що там було дуже холодно, переїхала до будинку Попудова, який знаходився за адресою Соборна площа, 1. За період приживання в Одесі вона встигла знятися в п'яти стрічках, виступити більш ніж в ста постановках у театрах міста. 16 лютого 1919 року її життя несподівано обірвалось. Існує багато версій з приводу цього, але офіційною вважається версія, що В. Холодна померла від грипу [24]. Створивши свій останній фільм "Похорони Віри Холодної", восени 1919 року емігрує за кордон П. І. Чардинін, але в 1923 році він знову повертається до Одеси.

За період діяльності кіностудії Д. Харитонова в Одесі, на ній були зняті такі фільми: "Азра" (1919 р.), "Блуждающие огни" (1918 р.), "Позабудь про камин – в нем погасли огни" (1917р.), "Кира Зубова" (1918 р.), "Человек – зверь" (1917 р.), "Человек с зелеными глазами" (1918 р.), "Молчи, грусть, молчи" (1918 р.), "Последнее танго" (1918 р.), "Рубиновая саламандра" (1918 р.), "Тайна июльской ночи" (1918 р.), "Три капли крови" (1918 р.), "В золотой клетке" (1918 р.), "Красная зоря" (1923 р.), "Черная хризантема" (1919 р.). При кіностудії діяли також кінокурси, головою яких був П. Чардинін. Судячи з усього, Д. Харитонов планував збільшити виробництво, але смерть В. Холодної, загальна криза влади в місті не дали йому можливості втілити в життя свої плани.

Про діяльність ще однієї кінофабрики, яка почала існувати після приходу до Одеси німецьких та австро-угорських окупаційних військ, першим повідомив журнал "Мельпомена" 22 червня 1918 року: "Торговый дом "К.П. Борисов и К". Одесса, Дерибасовская ул. д. № 21. Товарищество кинематографических картин. Киностудия. Прокатная контора" [25, с. 60]. Фірмовий бланк пропонував інший, але не менш респектабельний варіант: "Акционерное общество "К. Борисов". Одесса, Правление: Дерибасовская, 21, телефон 76-59. Фабрика: Старо-Институтская, соб. д. 17, телефон 36-45. Адрес для телеграмм: Одесса-Борфильм" [26, с. 37]. Перші два фільми в кінематографічних студіях К. Борисова поставив влітку 1918 року за власним сценарієм і зіграв відомий в дореволюційному кіно комедійний актор Аркадій Бойтлер. Разом з ним знімався його колега по "Гротеску" Є. Монко та ведучі актори театру "Фарс", М. Чернов і Л. Зелінська. У кінці 1918 року в кіностудії К. Борисова з'явився новий лідер – 34 річний актор Московського Камерного театру С. Ценін. Він займався творчими справами фабрики, а К. Борисов був тільки підприємцем.

Скоріш за все К. Борисов почав займатися кінематографом, через те що це був просто спосіб швидко розбагатіти. Свою нову справу він розгортав широко. Торговий будинок "К. П. Борисов и К" – включав в себе товариство кінематографічних картин, кіностудію (у той час ці заклади використовувались не як заклади для виробництва фільмів, а як заклади підготовки акторів для кіно) і прокатну контору [27, с. 54]. Кіностудія відкрилася 1 червня 1918 року, сповістивши про себе анонсом: "Запись принимается от 2-4 ч. дня в конторе т/д Дерибасовская № 21, где фотографии "Рембрандт". Заведующий студией артист драматического театра С. С. Ценин. Там же принимается запись артистов-сотрудников". Підприємство працювало два роки кінофабрика К. Борисова випустила всього шість фільмів: чотири – в 1918, та два – в 1919 роках. Кінофабрика К. Борисова

зникла залишивши по собі досить стислі, в основному інформаційні згадки. Її було націоналізовано в 1920 році.

У травні 1919 року, на базі власних кіностудій, була організована Одеська кіностудія за адресою Пролетарський (Французький) бульвар 16/33. До побудованої Д. Харитоновим будівлі у великому цегельному будинку зі скляним павільйоном, приєднали лабораторію колишнього "Мирографу", яка знаходилась напроти Пролетарського бульвару, 16. Також сюди привезли ще один скляний павільйон, з фабрики К. Борисова. Через деякий час можна було побачити штамп з адресою кінофабрики: "Одесса, бульвар Пролетариев, № 16/33" [28, с. 65, 67].

Мережа кінотеатрів на території Одеси стрімко розвивалась, багато кого вабила одеська земля. Спочатку кінотеатри почали відкривати одесити. Так наприклад, М. Гросман першим відкрив стаціонарний кінотеатр, а потім налагодив свою систему кінотеатрів по всій Одесі. Також він знімав фільми на своїй дачі, яка була переобладнана саме для зйомок. На теренах Одеси працювали талановиті режисери, актори, монтажники, кіновиробники. Саме перші кінотеатри в місті дали можливість одеситам насолоджуватись переглядом кінострічок. Завдяки тому ж М. Гросману, О. Ханжонкову, Д. Харитонову, К. Борисову та багатьом іншим деякі жителі могли не лише дивитися кіно, а й брати участь у зйомках фільмів як починаючі актори. З приходом радянської влади усі кінофабрики та підприємства були націоналізовані та об'єднані в одну Одеську кіностудію. Розпочався новий період виробництва кіно в Одесі.

Таким чином, створення кінематографа в Одесі дало початок розповсюдженню цього процесу на всій території України. Саме з Одеси митці від'їжджали до інших міст і там використовували навички, які здобули на Одеській кіностудії. Саме перший етап цього процесу показує нам наскільки важливим був осередок кіномитців, які працювали на теренах цього міста. Власники кіностудій, актори, режисери, сценаристи приїжджали в Одесу для того, щоб тут створити щось особливе, щоб дати початок новому виду мистецтва, який стрімко набирав обертів.

Джерела та література

1. Лебедев Н. А. Очерки истории кино СРСР / Н. А. Лебедев. – М.: Искусство, 1947. – Т. 1. – 373 с.
2. Шимон О. О. Сторінки з історії кіно на Україні / О. О. Шимон. – К.: Мистецтво, 1964. – 150 с.
3. Корнієнко І. С. Українське Радянське кіномистецтво. 1917-1929 рр. Нариси / І. С. Корнієнко. – К., 1959. – 228 с.
4. Малиновский А. Кино в Одессе / А. Малиновский. – Одесса: Астропринт, 2000. – 220 с.
5. Госейко Л. Історія Українського кінематографа / Л. Госейко. – К.: KINO-КОЛО, 2005. – 464 с.
6. Лебедев Н. А. Очерки истории кино СРСР / Н. А. Лебедев. – М.: Искусство, 1947. – Т. 1. – 373 с.
7. Янгиров Рашид. Человек со свойствами: Сага Александра Дранкова [Електронний ресурс] / Рашид Янгиров. – Режим доступу: http://www.judaica.kiev.ua/old/Eg_12/Eg12-15.htm
8. Шимон О. О. Сторінки з історії кіно на Україні / О. О. Шимон – К.: Мистецтво, 1964. – 150 с.
9. Толстой Л. Н. Дневники [Електронний ресурс] / Л. Н. Толстой. – Режим доступу: <http://www.litmir.co/br/?b=121487>
10. Ханжонков А. А. Первые годы русской кинематографии / А. Ханжонков. – М.: Ленинград: Искусство, 1937. – 172 с.
11. Лебедев Н. А. Очерки истории кино СССР / Н. А. Лебедев. – М.: Искусство, 1947. – Т. 1. – 373 с.
12. Каранович А. Мои друзья куклы / А. Каранович. – М.: Искусство, 1971. – 172 с.
13. Крижанівський Б. М. Мальоване кіно України / Б. М. Крижанівський. – К.: Мистецтво, 1968. – 148 с.
14. Бабиченко Д. Н. Искусство мультипликации / Д. Н. Бабиченко. – М.: Искусство, 1964. – 144 с.
15. Сивоконь Е. Если вы любите мультипликацию / Е. Сивоконь. – К.: Мистецтво, 1985. – 150 с.
16. Крижанівський Б. М. Мистецтво мультиплікації / Б. М. Крижанівський. – К.: Мистецтво, 1981. – 118 с.
17. Бабиченко Д. Н. Искусство мультипликации / Д. Н. Бабиченко. – М.: Искусство, 1964. – 144 с.
18. Иванов-Вано И. П. Мультипликация вчера и сегодня / И. П. Иванов-Вано. – М.: ВГИК, 1974. – 240 с.
19. Госейко Л. Історія Українського кінематографа / Л. Госейко. – К.: KINO-КОЛО, 2005. – 464 с.
20. Малиновский А. Кино в Одессе / А. Малиновский. – Одесса: Астропринт, 2000. – 220 с.
21. Госейко Л. Історія Українського кінематографа / Л. Госейко. – К.: KINO-КОЛО, 2005. – 464 с.
22. Малиновский А. Кино в Одессе / А. Малиновский. – Одесса: Астропринт, 2000. – 220 с.
23. Олеша Ю. Поэт и Королева [Електронний ресурс] / Ю. Олеша. – Режим доступу: <http://www.veraholodnaya.ru/poeti.html>
24. Віра Холодна – зірка німого кіно [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=68>
25. Малиновский А. Кино в Одессе / А. Малиновский. – Одесса: Астропринт, 2000. – 220 с.
26. Лебедев Н. А. Очерки истории кино СССР / Н. А. Лебедев. – М.: Искусство, 1947. – Т. 1. – 373 с.
27. Корнієнко І. С. Українське Радянське кіномистецтво. 1917 – 1929 рр. Нариси / І. С. Корнієнко. – К., 1959. – 228 с.
28. Малиновский А. Кино в Одессе / А. Малиновский. – Одесса: Астропринт, 2000. – 220 с.

Lizavenko H. I. The birth of cinema in Odessa

The article is devoted to the development of cinema in Odessa in the early twentieth century. Highlights the activities of well-known mechanic and inventor of Novorossiysk University J. Alexander Timchenko, who created the first movie camera. Characterized the first cinematic enterprise Drankova A., A. Khanzhonkov D. Kharitonov, A. Borisov, M. Grossman. Displaying silent film actors work V. Kholodnaya, P. Chardynina, I. Mozzhuhina, A. Runich V. Polonsky and the first multiplier Ukraine Viktor Starevycha the Odessa Film Studio.

Key words: silent cinema, film studios, Odessa, animated films, filmmakers, actors.

Лизавенко А. И. Зарождение кинематографа в Одессе

Статья посвящена развитию кинематографа в Одессе в начале XX века. Отражена деятельность известного механика и изобретателя Новороссийского университета И. А. Тимченко, который создал первый киноаппарат. Охарактеризованы первые кинематографические предприятия А. Дранкова, А. Ханжонкова, Д. Харитонова, А. Борисова, М. Гроссмана. Отражено деятельность актеров немого кино В. Холодной, П. Чардынина, И. Мозжухина, А. Рунича, В. Полонского и первого мультипликатора Украины В. Старевича на одесской киностудии.

Ключевые слова: немой кинематограф, кинематографические студии, Одесса, мультипликационные фильмы, кинематографисты, актеры.